

# Turističko-geografske posebnosti Andaluzije

---

**Botić, Tomislav**

**Undergraduate thesis / Završni rad**

**2017**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:345831>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2025-01-05**

*Repository / Repozitorij:*

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)



**SVEUČILIŠTE U SPLITU**  
**EKONOMSKI FAKULTET SPLIT**



**ZAVRŠNI RAD**

**TURISTIČKO-GEOGRAFSKE POSEBNOSTI**  
**ANDALUZIJE**

**MENTOR:**

**Antonio Vrbatović, prof.**

**STUDENT:**

**Tomislav Botić**

**Split, 2017.**

## S A D R Ž A J

<b>UVOD</b> .....	<b>3</b>
<b>1. PREDMET, CILJ, ZADATAK</b> .....	<b>5</b>
<b>2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ</b> .....	<b>6</b>
2.1. Turističko-geografski položaj Andaluzije .....	7
<b>3. PRIRODNE TURISTIČKE VRIJEDNOSTI</b> .....	<b>8</b>
3.1. Klima.....	8
3.2. Hidrografske turističke vrijednosti .....	9
3.3. Geomorfološke turističke vrijednosti .....	12
3.4. Biljni i životinjski svijet .....	13
3.5. Nacionalni parkovi Andaluzije .....	15
3.5.1. Rezervati biosfere .....	18
<b>4. EKOTURIZAM ANDALUZIJE</b> .....	<b>19</b>
4.1. Zaštićene i od posebne važnosti zone za Mediteran (ZEPIM) .....	20
<b>5. ANTROPOGENE TURISTIČKE VRIJEDNOSTI</b> .....	<b>21</b>
5.1. Kulturno-povijesni spomenici .....	21
5.2. Područja za prezentaciju kulturno-povijesnih spomenika .....	31
5.3. Manifestacije zabavnog i sportskog karaktera.....	33
5.4. Etno-kulturno naslijeđe .....	37
<b>6. RECEPTIVNI TURISTIČKI KAPACITETI</b> .....	<b>39</b>
6.1. Kulturni turizam u Andaluziji.....	39
6.2. Sportsko-ugostiteljski centri Andaluzije .....	39
6.3. Turistička ponuda smještajnih kapaciteta.....	41
<b>7. TURISTIČKI PROMET I MOGUĆNOST RAZVOJA</b> .....	<b>43</b>
7.1. Svjetska ekonomska kriza i utjecaj na turizam u Andaluziji.....	45
7.2. Predviđanja za naredno razdoblje.....	46
7.3. Promet u turizmu .....	47
<b>ZAKLJUČAK</b> .....	<b>48</b>
<b>POPIS KARTA, TABLICA I SLIKA</b> .....	<b>50</b>
<b>LITERATURA I IZVORI</b> .....	<b>52</b>

## UVOD

Upravo su slike Andaluzije one koje nam prve padaju na um kada pomislimo na Španjolsku. Sela uzanih uličica s bijelim kućicama koja pokrivaju obronke stjenovitih rumenih brda kao hrpe naslaganih gigantskih kockica šećera, žustrina i vatra flamenka i koride, buka u ušima od udara ženskih potpetica od pod i kastanjeta u rukama plesačica s prijekim, crnim pogledom. Nigdje Španjolska nije toliko "španjolska", nigdje se toliko ne udaljuje od Europe kao u Andaluziji. Postoji poslovice: "Afrika počinje na Pirinejima", i nigdje to nije toliko očigledno kao na mjestu gdje umjesto "normalnog" drveća za drvorede duž ulica služe ogromne palme i fikusi visoki 15 metara. Već taj podatak dovoljan je da zainteresira. Ako kažemo da globalizacija već postoji, to znači da je svijet već mnogo sličniji na svojim raznim krajevima nego što je to bio prije. To praktično znači sljedeće: nemojte očekivati od Španjolske previše, to nije Španjolskih prošlih vjekova, pa ni desetljeća. To je visoko razvijena zemlja sa svim tekovinama Zapadne Europe. Ali, ako kažemo da postoje protivnici globalizacije, to će značiti da će ono malo preostale tradicije i samosvojnosti biti ljubomorno i agresivno čuvano od dalje nivelacije vrijednosti i daljeg povećanja opštosti. Kako se ovo odražava na možda najdublji andaluzijski oblik umjetnosti - flamenko? Iako je flamenko komercijaliziran (krivite za to Franka ili devastirajući uticaj masovnog turizma i priliv novca), i dalje se pleše u svom perfektnom obliku, sa savršenom koreografijom, bez greške. Jedino što nedostaje u ovim spektaklima je ona ulična spontanost i neproračunatost kojom su trgovi španjolskih gradova odisali u prošlosti. Pored turizma sunca i plaža, razvijeni su i drugi tipovi turizma u Andaluziji, kao što su kulturni, edukativni, sportski i kongresni turizam.

Što se tiče kulturnog turizma, nesporno je bogatstvo povijesnog naslijeđa ove regije. Andaluzija je poznata po spomenicima kao što su *Alhambra* (Granada), *Giralda* (Sevilla) ili džamija u Córdoba. Također se ističu katedrale i crkve, dvorci i utvrđenja, manastiri i drugi povijesni ostaci u svakoj od provincija, kao i prisustvo različitih arhitektonskih stilova (islamska arhitektura, renesansna i barokna arhitektura).

S druge strane, Andaluzija je zavičaj velikih slikara, kao što su *Pablo Picasso* (Málaga), ili *Bartolomé Esteban Murillo* i *Velázquez* (Sevilla), što je još jedan turistički adut. Fondacija Picasso u Málaga, Muzej Picasso, kao i Kuća - muzej Murillo u Sevilli, sve su to destinacije koje turisti posjećuju u velikom broju. Treba spomenuti i veliki broj drugih muzeja i bogatih izložbi.

## INTRODUCTION

Andalusia's paintings are the ones that fall to our minds when we think of Spain. A sloping alley with white houses covering the sloping rocky hillsides as a stack of gigantic sugar cubes of sugar, flurry and flames of flamenco and corridors, the noise in the ears of the strings of the floor and chestnut in the hands of a dancer with a crunchy, black look. Nowhere in Spain is so much "Spanish", it is not so far from Europe as in Andalusia. There is an adage: "Africa begins on the Pyrenees", and nowhere is it as obvious as where a huge palm tree and a 15-meter high figus are used instead of "normal" tree trees along the street. This information already suffices to be interested. If we say that globalization already exists, this means that the world is much more similar in its different regions than it was before. This practically means the following: do not expect Spain too much, it's not Spain's past centuries, or even decades. It is a highly developed country with all the wonders of Western Europe. But if we say there are opponents of globalization, that will mean that the little remaining traditions and selfishness will be jealously and aggressively guarded from the further leveling of values and the further increase of the generality. How does this reflect on perhaps the deepest Andalusian form of art - the flamenco? Although flamenco is commercialized (blame for Franko or the devastating influence of mass tourism and money inflows), they continue to dance in their perfect form, with perfect choreography without any mistakes. The only thing missing in these spectacles is the street spontaneity and uncompensation with which the squares of Spanish cities have been in the past. In addition to sun and beach tourism, other types of tourism in Andalusia have been developed, such as cultural, educational, sports and congress tourism. As far as cultural tourism is concerned, it is undeniably the wealth of the historical heritage of this region. Andalusia is famous for monuments such as the Alhambra (Granada), the Giralda (Sevilla) or the mosque in Córdoba. There are also cathedrals and churches, castles and fortifications, monasteries and other historical remains in each of the provinces, as well as the presence of different architectural styles (Islamic architecture, Renaissance and Baroque architecture).

On the other hand, Andalusia is the home of great painters, such as Pablo Picasso (Málaga), or Bartolome Esteban Murillo and Velázquez (Seville), which is another tourist attraction. The Picasso Foundation in Málaga, the Picasso Museum, as well as the Murillo Museum House in Seville, are all the destinations that tourists visit in large numbers. It is also worth mentioning a large number of other museums and rich exhibitions.

## 1. PREDMET, CILJ, ZADATAK

Predmet Turističke geografije u turizmu postoji preko 40 godina kao znanstvena disciplina, za koji je posljednjih dvadesetak godina interes značajno porastao, tako da se ovaj predmet izučava na većini institucija visokog obrazovanja u našoj zemlji.

Jedna od regija koja je vrlo atraktivna kada je u pitanju turizam je Andaluzija. Andaluzija, pokrajina koja ima planine, rijeke i more, bogatu povijesnu i kulturnu baštinu, bila je pogodno tlo za razvoj brojnih turističkih proizvoda.

Zadatak završnog rada pod naslovom "*Turističko geografske posebnosti regije Andaluzije*" je da odgovori na brojna pitanja koja tretira problematika naučne discipline kojoj je posvećen ovaj rad, te da isti bude dovoljno inspirativan da čitaoci razmišljaju o turističkim potencijalima jedne zemlje (regije).

Cilj ovog završnog rada je da čitaocima upozna sa teorijskim i praktičnim aspektima turističkih potencijala. Ključni cilj rada je da čitaoci, a naročito studenti razvijaju razumijevanje turističkih potencijala kao poslovne filozofije u kontekstu turističke industrije.

Ovaj završni rad se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu predstavljena je Andaluzija kao autonomna Španjolska pokrajina sa njenim osnovnim karakteristikama (geografski položaj, površina, broj stanovnika, reljef, klima..), što je ujedno i predmet ovog diplomskog rada.

U drugom dijelu ovog rada izloženi su turistički potencijali Andaluzije: kulturno-povijesni spomenici, nacionalni parkovi, prirodna bogastva i druge specifičnosti koje opisuju jednu turističku regiju. To je ujedno i tema ovog završnog rada.

U trećem dijelu rada prikazan je turistički promet u Andaluziji, ocijenjen je utjecaj svjetske ekonomske krize na turizam, i dana su predviđanja za naredni period kao i mogućnosti za razvoj turizma u toj regiji.

## 2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Andaluzija (španjolski – *Andalucía*) je najjužnija autonomna pokrajina Španjolske. Ona je jedna od 17 autonomnih pokrajina koje čine Španjolsku i jedna od četiri regije Sredozemne Španjolske, različitih usljed društvenih kretanja u prošlosti i stupnjeva razvoja.

Andaluzija na jugu graniči sa Gibraltalom, te izlazi na Sredozemno more i graniči s Atlantskim oceanom. Na sjeveru sa autonomnim pokrajinama Extremadurom i Castillom-La Manchom, na istoku sa Murciom i na zapadu sa susjednom državom Španjolske, Portugalom.

Teritorija Andaluzije obuhvata 17,3% ukupne teritorije Španjolske (87.268 km<sup>2</sup>) što je više nego površina nekih zemalja kao što su Belgija, Nizozemska, Danska, Austrija ili Švicarska.



*Karta 1. Geografski položaj Andaluzije u Španjolskoj*

Andaluzija je prva španjolska regija po broju stanovnika, sa 8.388.107 (prema popisu iz 2016 godine). Stanovništvo je, prije svega, koncentrirano u glavnim gradovima i obalnim područjima, zbog čega je stupanj urbanizacije Andaluzije visok. U Andaluziji postoji 26 gradova sa više od 50.000 stanovnika.

## 2.1. Turističko-geografski položaj Andaluzije

Turističko-geografski položaj može se definirati kao tradicionalno emitivna turistička žarišta i turističke regije kao tradicionalno receptivna područja. Andaluzijskih 836 km obale zapljuskuje Atlantski ocean na zapadu, gdje se nalazi *Costa de la Luz* (Obala svijetlosti - Huelva i Cádiz), i Sredozemno more na istoku, gdje se obala dijeli na *Costa del Sol* (Obala sunca - dio Cádiza i Málaga), *Costa Tropical* (Tropska obala - Granada i dio Almería) i *Costa de Almería*.



Karta 2. Turističko-geografski položaj Andaluzije



### 3. PRIRODNE TURISTIČKE VRIJEDNOSTI

#### 3.1. Klima

Položaj Andaluzije - na jugu Pirenejskog poluotoka - omogućava joj svrstavanje u najtoplije europske regije. Mediteranska klima, velik broj sunčanih sati, zajedno s velikim plažama, idealni su uvjeti za razvoj turizma.

Analizom klimatskih faktora i elemenata može se utvrditi vrijednost klime određenog prostora za odgovarajuće vrste turizma. Klima je direktna turistička vrijednost kada se koristi za helioterapiju i za sportove, a indirektna kada djelujući na vodene objekte, reljef, biljni i životinjski svijet uslovljava mnoge njihove turističke vrijednosti. Klima planina djeluje stimulatивно i smirujuće na ljudski organizam. U Andaluziji klima je direktna ali i indirektna turistička vrijednost.

Andaluzija ima mediteransku klimu, ali sa velikim razlikama u temperaturi između obalnog predjela, sa dugim, žarkim i sunčanim ljetima i blagim, ali kišovitim zimama, i unutrašnjosti, koja ima kontinentalno-mediteransku klimu sa hladnijim zimama i toplim ljetima.

Padaline su klimatski element neprocjenjivog značaja za život na Zemlji i razvoj turizma, jer je osnova postanka i održavanja hidrografskih obilježja, vegetacije i prirodnog pročišćavanja zraka. Najrašireniji oblik padalina je kiša. Na kartama se padaline predstavljaju izohijetama, čiji izgled zavisi od količine padalina i kišnog režima, pod kojim se podrazumijeva raspodjela padalina po mjesecima ili godišnjim dobima. Broj kišnih dana tokom godine u Andaluziji je oko 75. Padaline se smanjuju sa zapada prema istoku; najkišovitije mjesto je Sierra de Grazalema (2.138 mm godišnje).

Insolacija predstavlja dužinu sisanja Sunca. Mjeri se heliografima, a izražava se satima na dan, mjesec ili godinu. Od značaja je za helioterapiju, izgled pejzaža, dužina kupališne sezone itd. Zavisi od geografske širine, nadmorske visine, godišnjeg doba, ekspozicije terena, oblačnosti i čistoće zraka. Prosječan broj sunčanih dana tokom godine u Andaluziji je oko 270, dok u zapadnim dijelovima doseže se i 300 sunčanih dana tokom godine. Prosječna godišnja temperatura je 16°C. Najhladniji mjesec je siječanj (8,2°C), a najtopliji kolovoz (30,7°C).

Tablica 1. - Vrijednosti temperature zraka po mjesecima 2002 - 2006. god.

<b>Meteorološka stanica Sevilla</b>					
<i>Mjesec</i>	<b>Prosječne vrijednosti</b>			<b>Ekstremne vrijednosti</b>	
	<i>Srednja vrijednost temperature zraka (°C)</i>	<i>Maksimalna vrijednost temperature zraka (°C)</i>	<i>Minimalna vrijednost temperature zraka (°C)</i>	<i>Maksimalna vrijednost temperature zraka (°C)</i>	<i>Minimalna vrijednost temperature zraka (°C)</i>
<i>Siječanj</i>	10,8	13,3	8,2	18,7	2,3
<i>Veljača</i>	11,6	14,3	8,7	20,3	3,9
<i>Ožujak</i>	14,6	17,9	11,3	23,6	5,9
<i>Travanj</i>	17,0	19,9	14,1	25,4	9,2
<i>Svibanj</i>	20,2	23,1	17,3	30,3	13,5
<i>Lipanj</i>	23,2	26,0	20,4	31,7	14,7
<i>Srpanj</i>	28,1	31,0	25,3	34,6	22,2
<i>Kolovoz</i>	24,8	27,7	21,9	30,7	18,2
<i>Rujan</i>	23,6	26,3	20,9	31,3	16,7
<i>Listopad</i>	21,6	24,2	18,9	28,8	15,7
<i>Studeni</i>	17,6	20,4	14,7	23,1	10,8
<i>Prosinac</i>	12,9	15,9	9,8	21,7	5,5

### 3.2. Hidrografske turističke vrijednosti

Voda je osnova života na Zemlji. Predstavlja jednu od četiri komponente geografske sredine, koju u prirodi nalazimo u sva tri agregatna stanja. Turistička geografija koristi rezultate hidroloških istraživanja, jer je voda kao osnova života, istovremeno i osnova pojave i razvoja više vrsta turizma i prometa u funkciji turizma. Među hidrografskim objektima, u smislu turističke vrijednosti, najveći značaj imaju jezera, rijeke i izvori. Svrstavaju se u samostalne i komplementarne turističke vrijednosti i daju osnovnu fizionomiju prostoru.

Najvažnije cjeline u hidrografiji Andaluzije su rijeke i Sredozemno more. Andaluzijske rijeke pripadaju atlantskom i sredozemnom slivu. Najvažnije rijeke su: Guadalquivir, Guadiana, Odiel i Río Tinto i Guadalete y Barbate.

**Guadalquivir** je najduža rijeka u Andaluziji (657 km) i peta najduža rijeka na Pirinejskom poluotoku. Ime potiče od arapske riječi *Al Vadi al-Kabir* što znači "Velika rijeka". Izvire u Sierra de Cazorla, prolazi kroz gradove Kordobu i Sevilju, i ulijeva se kod Sanklar de Barameda. Slijev rijeke zahvaća oko 58000 km<sup>2</sup>. Njezine glavne pritoke su Genil i Guadiana Menor te Guadalimar, Guadiato i Bembézar.



*Slika 3. Guadalquivir u Kordobi*

**Guadiana** je međunarodna rijeka koja se nalazi na Španjolskoj-Portugalskoj granici, razdvaja Extremaduru i Andaluziju (Španjolska) od Alenteksa i Algarve (Portugal). Rijeka je dobila naziv u Rimsko doba od latinske riječi "*Flumen Anas*", što znači "Ona koja se odnosi na patke". Slijev rijeke se prostire od istočnog dijela Ekstramadure, preko južnih provincija Algarve do južnih dijelova San Antonia (Portugal) i Ajamonta (Španjolska), gdje se ulijeva u zaljev Cadiz. Sa tokom koji pokriva udaljenost od 829 km to je četvrta najduža rijeka na Pirinejskom poluotoku, a njen slijev se prostire na površini od oko 68.000 km<sup>2</sup> (većim dijelom u Španjolskoj).



*Slika 4. Guadiana*

Karakteristike **Sredozemnog mora** koje su značajne za razvoj turizma su intenzivno plava boja mora, prozirnost koja iznosi 32-60 m, a koja posebno pogoduje ronjenju, podvodnom ribolovu i podvodnom promatranju živog svijeta, i temperature vode koja je u kolovozu od 22<sup>0</sup> do 25<sup>0</sup>C, što je značajno za rekreativni turizam.



*Slika 5. Detalj Sredozemnog mora*

**Costa de la Luz (Costa de la Luz)** je dio andaluzijske obale na Atlantiku, koja se proteže od Tarifa na jugu, duž obale pokrajine Cadiz i provincije Huelva, do ušća rijeke Gvadiana. Ovaj dio Atlanskog oceana u posljednjih nekoliko godina je postao više popularan sa stranim posjetiteljima, posebno Francuzima i Nijemcima. Osim plaža i sunca, postoje velike mogućnosti i sadržaji za slobodne aktivnosti, kao što su golf, veslanje i druge sportove na vodi. Costa de la Luz posebno je poznata po ljepoti svojih zaštićenih prirodnih rezervi i broj prvoklasnih prirodnih atrakcija.



*Slika 6. Costa de la Luz*

### 3.3. Geomorfološke turističke vrijednosti

Reljef Zemljine površine je dinamična pojava izložena stalnim morfološkim promjenama. Horizontalnim ili tangencijalnim i vertikalnim ili radijalnim pokretima površinskih i unutrašnjih dijelova Zemljine kore nastaju mlade ulančane planine i stara gromadna gorja. Prve se odlikuju određenim pravcem pružanja i nizovima međusobno paralelnih planinskih vijenaca i grebena, dok druge nemaju strogo određen pravac pružanja i podudarnosti sa unutrašnjom strukturom slojeva.

Najstariji dio Španjolske, predstavlja 600-800 metara visoka visoravan Mezeta, koja je građena od prekambrijskih i kristalastih stijena i starih vapnenaca. Na sjeveru je okružena mladim nabranim Kantabrijskim planinama i Pirenejima (*Piko de Aneti*, 3.404 m), a na jugu Andaluzijskim planinama ili Betijskim Kordiljerima, koji su građeni od mezozojskih i tercijarnih naslaga. Andaluzijske planine sastoje se od nekoliko masiva, koji se pružaju paralelno s obalom Sredozemnog mora: centralni dio Sierra Nevade (*Sierra Nevada*) s najvišim vrhom Španjolske (Mulaku , 3.481m). Između južnog dijela Mezete, odnosno Sierra Morene (*Sierra Morena*) i Andaluzijskih planina nalazi se velika Andaluzijska tektonska depresija.

Reljef Andaluzije se sastoji od tri osnovne cijeline:

- **Sierra Morena**, prirodna granica između kastiljske visoravni i Andaluzije, sa usamljenom planinom *Sierra Madrona* koja doseže 1.300 metara u svojoj najvišoj točki (*Bañuela*). Unutar ovog sistema treba istaknuti klanac *Despeñaperros*, koji stvara prirodnu granicu sa Kastiljom.
- **Betijski kordiljeri**, razvijaju se paralelno sa mediteranskom obalom. Najviši vrhovi Andaluzije nalaze se na *Sierra Nevada*, gdje se nalaze i najviši vrhovi Pirenejskog poluotoka: vrh *Mulhacén* (3478 m) i vrh *Veleta* (3392 m).
- **Dolina rijeke Guadalquivir** koja se nalazi između gore spomenutih cijelina; to je ravničarski predio koji se otvara jugozapadno prema zaljevu Kadiz.

### 3.4. Biljni i životinjski svijet

Za izgled pejzaža, razvoj niza prirodnih procesa i života ljudi na Zemlji, od posebnog je značaja biosfera. Ona obuhvaća prirodni pedološki pokrivač, biljni svijet na njemu i cjelokupni životinjski svijet. Biosfera ima naglašene zonalne i azonalne specifičnosti i kao takav predmet je proučavanja niza znanstvenih disciplina i interesantna za brojne aplikativne djelatnosti. Kao izvor kisika, modifikator klime, proizvođač organske materije i osnova ljudske prehrane, ispoljava se i kao direktna i indirektna turistička vrijednost. Ima naglašena rekreativna, estetska, zdravstvena, kuriozitetna, endemska i znamenita svojstva turističke privlačnosti. Omogućuje neke specifične vrste turizma.



*Slika 7. Pejzaž Andaluzije*

*Obalni dio Andaluzije* odlikuje mediteranska vegetacija, a u ostalom dijelu prevladavaju šume, naročito na vlažnijem sjeveru, gdje najviše ima hrasta plutnjaka. Mediteransku vegetaciju karakteriziraju plantaže naranči, limuna, maslina, šećerne trske, duda, riže. U sredozemnom dijelu očuvane su hrastove šume u nižim dijelovima i borove šume, među koje spada i čempres - simbol mediteranskog pejzaža.



*Slika 8. Detalj mediteranske vegetacije Andaluzije*

Ove šume su trostruko značajne za razvoj turizma: ukrašavaju pejzaž, stvaraju hlad, koji je vrlo potreban tijekom ljetnjih vrućina, i obiluju smolom i drugim aromatičnim materijama, koje su značajne za liječenje dišnih organa. Ovo je razlog što se sve više u mediteranskim zimzelenim i borovim šumama razvija *kamping* turizam. Makija je specifična vrsta mediteranske vegetacije, nastala degradiranjem šuma, čiji su grmovi također aromatični.

Andaluzija ima malo šuma, svega oko 15% ukupne površine, i zastupljene su samo na višim dijelovima planina. U *unutrašnjosti Andaluzije* osnovu prirodnog pejzaža čine kserofitne zajednice. Šikaru (*matorral*), uglavnom teško prohodnu sačinjavaju grmovi jasena, lovora, ružmarina i divlje masline, a na oskudnijem tlu raste trava. U tim uvjetima uspijevaju ljekovite biljke, najčešće lavanda, kadulja i majčina dušica. Prostori koji su obrasli majčinom dušicom nazivaju se "tomilare" (*tomillares*). U proljeće kad šikara i površine pod ljekovitim travama ozelene privlače živi svijet svojim šarenilom boja i aromatičnim mirisima.

Ljeti je znatno drugačije, jer uz stalno vedro nebo i visoku temperaturu, vegetacija uglavnom požuti, a u prvi plan dolaze ogoljeni kameni blokovi (sipari). Neki dijelovi Andaluzije, u takvim uvjetima, imaju oskudnu stepsku vegetaciju. Sredozemnu obalu karakterizira raznolikost, koja je uglavnom proizvod ljudskog rada, odnosno radi se o kultiviranim biljnim vrstama (agrumi, masline, vinova loza, povrće, čak i palme, i drugo). U sredozemnim klimatsko-vegetacijskim uvjetima živi mediteranska fauna, koju karakterizira veliki broj gmazova, insekata i ptica, dok su se krupnije životinje održale uglavnom u planinskim predjelima.



Slika 9. Flora i fauna Andaluzije – Zahara de los Atunes

### 3.5. Nacionalni parkovi Andaluzije

Nacionalni parkovi su prirodna staništa velike ekološke i kulturne vrijednosti čije je očuvanje od velike važnosti za državu u kojoj se nalaze. Pored karakteristične flore i faune, posjeduju i svoje karakteristične ekosisteme koje im daju određene edukativne vrijednosti.

1. **Andaluzijsko gorje** - sastoji se od nekoliko masiva, koji se pružaju paralelno sa obalom sredozemnog mora. Njegov centralni dio je Sierra Nevada (*Sierra Nevada*) s najvišim vrhom Španjolske (*Mulhacen*, 3.481m). Sierra Nevada je planinski masiv koji pripada Betijskim Kordiljerima i koji se prostire u centralnom i jugoistočnom dijelu provincije i jednim dijelom Granade i jednim dijelom jugozapadnog dijela provincije Almerija. Godine 1986. proglašen je rezervatom biosfere od strane UNESCO, a 1999. godine veći dio njene teritorije proglašen je nacionalnim parkom zbog svojih prirodnih, pejzažnih i botaničkih vrijednosti.



Slika 10. Andaluzijsko Gorje

2. **Grazalema, Sierra de las Nieves<sup>1</sup> i Sierra Bermeja<sup>2</sup>** – prirodni parkovi Andaluzije u kojima raste posebna vrsta četinara (*Pinsapos*) koja je karakteristična za Andaluziju i sjever Maroka.
3. **Torsal de Antekera (Torcal de Antequera)** – jedinstveni prirodni rezervat koji se prostire na površini od 17 km<sup>2</sup> u Andaluzijskoj provinciji Malagi, u blizini grada Antequera. Poznat je po krečnjačkim stijinama neobičnog oblika, i jedan je od najimpresivnijih krečnjačkih krajolika u Europi. Uzbuđenje donose i orhideje, kojih ima preko 30 vrsta. Proglašen je nacionalnim prirodnim spomenikom 1929. godine.

---

<sup>1</sup> Najviši vrh ovog planinskog lanca je Toresiljas (Torrecillas) na visini od 1919 m, ispod koga je jedan od najvećih ponora u Europi dubine do preko 1000 metara.

<sup>2</sup> Postojanje posebne vrste bora (pinsapo) koja se može naći samo na jugu Španjolske i na sjeveru Maroka. Upravo je ovdje 1837. godine botaničar Boisie (Boissier) otkrio ovu vrstu drveća.





Slika 11. Torsal de Antekera

4. **Pećina u Nerji (Cuevas de Nerja)**<sup>3</sup> – je jedna od najposjećenijih turističkih destinacija u Andaluziji.



Slika 12. Pećina u Nerhi

Otkrivena je 1959. godine od strane lokalnog stanovništva. Ova poznata pećina proglašena je najljepšom pećinom Europe. Unutar pećine pronađene su stare zidne slike iz doba paleolitika. Svake godine ovdje se održavaju međunarodni festivali koji okupljaju najbolje zabavljače iz cijelog svijeta.

5. **Park vukova (Lobo Park)** – privatni park koji je nastao 2002. godine nalazi se u samom Srcu Andaluzije i prirodni je rezervat četiri vrste vukova.
6. **El Retiro** – botanički park, sadrži subtropsku vegetaciju, jedinstvenu u Europi. 1984. godine proglašen je za nacionalni spomenik.

---

<sup>3</sup> Sastavljena od četiri dvorane ova pećina predstavlja pravo geološko čudo. Posljednja dvorana pod nazivom *Sala del Cataclismo* ujedno je i najljepša odaja. Dugačka je više od 100 m, i više od 50 m široka, prepuna stalaktita koji se spuštaju sa visine od oko 30 m i ujedno su najduži stalaktiti ikada otkriveni. Jednom godišnje se organizuju muzički festivali koji imaju poseban značaj upravo zbog akustike koja se stvara u pećini.

### 7. Nacionalni park Donjana (Doñana)<sup>4</sup>

Upisan na UNESCO listu 1994. godine. Zauzima desnu obalu rijeke Guadalquivir i njeno ušće u Atlanski ocean. Ovaj nacionalni park je jedan od najvažnijih prostora teritorija Andaluzije i najveći ekološki rezervat Europe. Značajan je zbog velikog broja jezera, šuma i močvara. U njemu živi pet vrsta ugroženih ptica (npr. Carski orao – *Aguila imperial*). Park je priznat na internacionalnom nivou od strane Međunarodnog savjeta za suradnju programa *Man and UNESCO* sa ciljem da promovira i pokaže ravnotežu prirode i čovjeka.



Slika 13. Nacionalni park Donjana

8. **Almerijski park** vulkanskog porijekla *Kabo de Gata* (Cabo de Gata) je najveći i jedan od ekološko najvažnijih parkova na obali Mediterana. Cabo de Gata je pravi prirodni biser za turizam Almerije, Andaluzije i cijele Španjolske. Pored toga, ovaj park je zaštićen kao: Zona za posebnu zaštitu ptica (Zona de Especial Protección para las Aves [ZEPA (1989.)], Močvara od međunarodnog značaja (Humedal de Importancia Internacional [RAMSAR (1989.)], Rezervat biosfere (Reserva de la Biosfera (1997.) i Zaštićena zona i od posebne važnosti za Mediteran (Zona Especialmente Protegida de Importancia para el Mediterráneo [ZEPIM (2001)]).
9. **Posidonia** (*Posidonia oceanica*) poznata kao najznačajnija životna zajednica u priobalnom dijelu Sredozemnog mora. Oko 20% poznatih vrsta Sredozemnog mora živi u livadama posidonije. Njene livade su područja bitna za razmnožavanje, rast i sklonište

---

<sup>4</sup> Ovaj park je dobio ime po supruzi Vojvode od Medine (Alonso Peres de Gusman), gospođi Ani de Mendoza i Silva (*Doña Ana de Mendoza y Silva*). Vojvoda je 1589. godine sagradio dvorac i park u priobalju rijeke Gvadalkivir, pretvorivši taj dio u poznato lovište tadašnjih plemića i na taj način napravio jedan od najvećih prirodnih dragulja u Europi.

mnogih organizama. Neke životinje se i hrane njenim listovima. Ove livade su pluća mora - uveliko obogaćuju more kisikom. Posidonija veže sediment, a svojim dugim listovima smanjuje snagu valova i time sprečava eroziju obale. Posljednjih desetljeća ukupna površina pod livadama posidonije u Sredozemnom moru smanjila se za više od 30%!

### 3.5.1. Rezervati biosfere

Rezervati biosfere su morski, kopneni ili kombinirani ekosistemi koji su priznati na internacionalnom nivou od strane Međunarodnog savjeta suradnju<sup>5</sup> programa MaB (Man and Biosphere) UNESCO-a sa ciljem da promoviraju i pokažu ravnotežu između prirode i čovjeka.

Od 22 rezervata biosfere koja se nalaze u Španjolskoj, devet pripada Andaluziji.

Tablica 2. Rezervati biosfere Andaluzije

<i>Rezervati biosfere Andaluzije</i>	<i>Godina</i>	<i>Površina (ha)</i>
Sierras de Kasorla, Segura i Las Vilas	1983.	190 000
Sierra de Graselama	1977.	51 695
Donana	1980.	77 260
Močvare Odiel	1983.	7 158
Sierra Nevada	1986.	171 984
Sierra de Las Nives i okolina	1995.	9 930
Cabo de Gata, Nihar	1997.	49 624
Livade Sierra Morene	2002.	424 400

Izvor: Uprava Andaluzije

<http://www.juntadeandalucia.es/>

U međunarodnoj mreži rezervata biosfere nalaze se zaštićena područja na kopnu i moru u kojima se na tipičan način u različitim oblicima očitava uzajamnost čovjeka i prirode u prostoru i vremenu. Ta mreža zakonom zaštićenih primjeraka glavnih ekosistema posvećena je zaštiti prirode i naučnim istraživanjima na čovječiju korist.

<sup>5</sup> Consejo Internacional de Coordinación (CIC).

## 4. EKOTURIZAM ANDALUZIJE

Ekoturizam se može definirati kao "putovanje u fine, netaknute i najčešće zaštićene oblasti koja nastoji da ostanu u svom izvornom obliku. Takve destinacije pomažu u edukaciji putnika, obezbjeđuju sredstva za zaštitu, direktno pomaže ekonomski razvoj i političko jačanje lokalne zajednice, a i osigurava poštovanje prema različitim kulturama i ljudskim pravima. Ekoturizam takođe može sadržavati elemente prirode, ali nisu svi oni jednaki oblici turističke industrije."<sup>6</sup>

Ekoturizam se najčešće izjednačava sa putovanjima u prirodu pri čemu postoje veoma mali utjecaji na nju, zaštita i očuvanje sredine, povećanje nivoa blagostanja stanovništva ili lokalne autonomije, podizanja svijesti u vezi sa poštovanjem lokalne kulture i ljudskih prava.<sup>7</sup>

Ne treba zanemariti činjenicu da ekoturizam naglašava edukaciju kao rezultat između turista i prirodnog okruženja. Na taj način se razlikuje od turističkih aktivnosti u prirodi koje imaju za cilj odmor ili avanturu. Još jedna bitna karakteristika ekoturizma je njegova održivost. Želja da se razumije i cijeni prirodna ljepota podrazumijeva i želju da se osigura očuvanje integriteta tih ljepota.

ANDEKO (ANDECO) je nevladina organizacija osnovana 1999. godine u Marbelli, s ciljem da se promovira ekoturizam u Andaluziji. Andeko se zalaže za razvoj ekoturizma koji je bitan za očuvanje prirode i održivi razvoj destinacije. U Andaluziji se nalazi veliki broj različitih ekosistema koji su rezultat prirodne evolucije. Zahvaljujući svojoj velikoj biološkoj, geološkoj i pejzažnoj različitosti ova španjolska pokrajina je jedna od najbogatijih i najbolje očuvanih regija Europe.<sup>8</sup>

Mreža zaštićenih prirodnih područja Andaluzije (REANPA)<sup>9</sup> je, bez sumnje, najvažnija regionalna mreža u Europi po broju i površini istih. Sastoji se od 150 zaštićenih područja među

---

<sup>6</sup> Honey, M. *Ecotourism and Sustainable Development: Who owns Paradise?*. Island Press, Washington, D.C., 1999, str. 25

<sup>7</sup> Hrabovski-Tomić, Eva. *Selektivni oblici turizma*. Fakultet za uslužni biznis, Sremska Kamenica, 2008, str. 73.

<sup>8</sup> <http://www.ecoturismoenandalucia.org/>

<sup>9</sup> La Red de Espacios Naturales Protegidos de Andalucía- RENPA.

kojima su nacionalni parkovi, prirodna staništa, rezervati biosfere. Imajući u vidu površinu navedenih područja, preko 20% teritorije Andaluzije je pod ovom vrstom zaštite.

Ekološko bogastvo teritorije Andaluzije obuhvata najviši vrh Pirinejskog poluostrva na Sierra Nevadi<sup>10</sup>, prostrane močvare, guste šume, vulkansko tlo i skoro netaknuti dijelove obale.

#### 4.1. Zaštićene i od posebne važnosti zone za Mediteran (ZEPIM)<sup>11</sup>

Od svih zona koje su pod zaštitom ZEPIM na Mediteranu, četiri se nalaze u Andaluziji što je svrstava među vodeće regije na Mediteranu.

Tablica 3. ZEPIM u Andaluziji

<i>Otok Alboran i more u njegovoj okolini</i>	26.457 ha	Prirodno stanište	Prisustvo zaštićene vrste kojima prijeti izumiranje
<i>Cabo de GataNihar</i>	49.547 ha	Nacionalni park	Zaštićena obala i dio mora od velike ekološke važnosti
<i>Almerijsko morsko dno</i>	6.313 ha	Prirodno stanište	Značajno prisustvo livada morskih cvjetnica (Posidonija)
<i>Litice Maro-Cerro Gordo (Malaga-Granada)</i>	1.815 ha	Prirodno stanište	Prisustvo karakterističnih i ugoženih morskih vrsta

Izvor: Uprava Andaluzije

<sup>10</sup> Najviši vrhovi Andaluzije nalaze se na Sierra Nevadi, gdje se nalaze i najviši vrhovi Pirenejskog poluotoka: vrh Mulasen (Mulhacén 3479 m) i vrh Veleta (3392 m).

<sup>11</sup> Zona Especialmente Protegida de Importancia para el Mediterráneo- ZEPIM.

## 5. ANTROPOGONE TURISTIČKE VRIJEDNOSTI

Andaluzija je čuvena po svojoj kulturi: domovina flamenka i prostor u kojem su Arapi ostavili najbogatiju umjetničku i kulturnu baštinu u Europi. Za Andaluziju se se kaže i da je poveznica Istoka i Zapada: Španjolci, Arapi, Romi, Židovi – svi su joj utisnuli svoj pečat i učinili je *šarenim biserom*. Ono što su kraljevski gradovi Maroka Africi – biser kulturnog naslijeđa, to je Andaluzija Europi.

Andaluzija je jedan od arhitektonski i povijesno najljepših i najinteresantnijih dijelova Evrope, a samim tim i Španjolske. Na samo stotinak kilometara od hotela i vreve Marbelle, nalaze se predivni povijesni gradovi koji su nezaobilazni dio svjetske kulturne baštine: Granada, Cordoba, Malaga, Sevilla. Veliki broj kulturnih dobara upisani su u *Opći katalog povijesnog naslijeđa Andaluzije*<sup>12</sup> koji sadrži već više od 1.700 dobara proglašanih od kulturnog značaja.

Na UNESCO listi svjetske baštine<sup>13</sup> nalazi se 41 kulturno dobro u Španjolskoj od kojih se pet nalaze u Andaluziji.

### 5.1. Kulturno-povijesni spomenici

#### 1. *Renesansni Monumentalni Kompleks gradova Ubeda i Baeza*

Upisan je na UNESCO listu 2003. godine. Ovi gradovi su nastali u IX vijeku, za vrijeme vladavine Mavara.



Slika 14. Ubeda

---

<sup>12</sup> Catálogo General del Patrimonio Histórico Andaluz

<sup>13</sup> <http://whc.unesco.org/en/list>

Glavni arhitekt bio je André Vandelvira. Tokom XVI vijeka doživjeli su preobražaj pod uticajem talijanske Renesanse. Značajan je uticaj na arhitekturu Latinske Amerike.

## 2. *Katedrala Alcasar<sup>14</sup> (Alcázar) i Indijanski Arhiv (Archivo de las Indias) u Sevilli*

Upisani na UNESCO listu 1987. godine. Ove građevine zajedno čine monumentalni kompleks u centru Sevilje. Katedrala i Alkasar (na arapskom: palača) datiraju iz 1248. godine i obiluju Mavarskim utjecajima – izvanredan su primjer arapske dinastije Almoada i hrišćanske Andaluzije. Hiralda minaret je remek djelo arapske arhitekture. Nalazi se pored katedrale, najveće gotičke građevine u Europi, u kojoj se nalazi grob Kristofera Columba. Indijanski Arhiv sadrži veliki broj vrijednih dokumenata koji su donijeti iz kolonija u Južnoj Americi.



*Slika 15. Royal Palace*

## 3. *Povijesni centar Cordobe*

Upisan je u UNESCO listu 1984. godine. Kordoba se nalazi na rijeci Guadalquivir, u podnožju planinskog vijenca Sierra Morena.



*Slika 16. Puerta del Puente, Cordoba*

---

<sup>14</sup> Alkasar (Alcázar) je naziv za španjolski dvorac izgrađen za vrijeme vladavine Arapa (711-1492)

Cordobin period najveće slave je počeo u VIII. vijeku poslije Mavarskog osvajanja, kada je sagrađeno preko 300 džamija i veliki broj palača kao rival tadašnjem sjaju Konstantinopolja. Velika *Abd-ar- Rahmanova* džamija, građena od 785, jedan je od najveličanstvenijih spomenika islamske umjetnosti i jedinstvena je po svojim karakteristikama u Europi. U XIII. vijeku, pod vlašću Ferdinanda III., Kordobska Velika Džamija je pretvorena u katedralu. Do danas je sačuvaao karakterističnu maursku urbanu arhitekturu s brojnim građevinama sačuvanim iz doba Arapske vlasti.

#### 4. *Alambra (Alhambra), Heneralife (Generalife) i Albajsin (Albayzin), Granada*

Upisani su na UNESCO listu 1984. godine. Alambra je dvorac i utvrđenje maurskih vladara u Granadi u južnoj Španjolskoj koje je izgrađeno u XIII. i XIV. vijeku. Utvrđenje se nalazi na brdskoj zaravni u jugoistočnom dijelu grada Granade. Dvorac i utvrđenje su nekada bili sjedište muslimanskih vladara Granade, a danas su jedna od najvećih turističkih atrakcija Španjolske. Alambra je najčuvenije djelo islamske umjetnosti na tlu Španjolske i jedini dvorac iz doba maurskih vladara koji je gotovo nedirnut. Danas su na zgradama i baštama vidljive jedino sitne prepravke katoličkih vladara iz XVI. vijeka i kasnije. Heneralife<sup>15</sup> je bio ljetni dvorac mavarskih sultana Al-Andaluza. Albajsin<sup>16</sup> je četvrt u gradu Granadi u kojoj se nalaze krivudave uličice iz perioda mavarske vladavine Granadom. Nalazi se na uzvišenju koje gleda na Alambro i mnogi turisti odlaze u Albajsin da bi imali dobar pogled na utvrđenje Alambre.



Slika 17. Alambra

---

<sup>15</sup> Kompleks se sastoji od Dvorca vodene bašte (*Patio de la Acequia*) i Bašte Sultane (*Jardín de la Sultana*). U Dvorcu vodene bašte se nalazi dugačak bazen koji je okružen cvjećnicima i fontanama, a Bašta Sultane je najočuvaniji primjer srednjevjekovne bašte Al-Andaluske stila. Heneralife je prvobitno bio povezan sa Alambrom pokrivenom stazom koja je prolazila preko klanca koji ih danas razdvaja. Heneralife je jedna od najstarijih očuvanih mavarskih bašta.

<sup>16</sup> U Albajsinu se nalaze ostaci kompleksa arapskog kupatila, arheološki muzej Granade i crkva San Salvador koja je izgrađena na ostacima mavarske džamije. Tu se, takođe, nalaze i kuće iz mavarskog perioda, brojni restorani i nekoliko ulica čiji su restorani inspirirani Sjevernom Afrikom.



5. **Alcazaba od Almerije** je jedan od najvažnijih islamskih spomenika u gradu Malaga, koji se nalazi u Španjolskoj.



*Slika 18. Alkazaba (Alcazaba)*

Tvrđava datira iz VIII. vijeka, iako veći dio njene strukture pripada polovini XI. vijeka. Ulazi se na vrata poznata kao Kristova vrata (*Puerta del Cristo*), gdje se proslavila prva misa kada su kršćani osvojili Malagu. Tvrđava posjeduje jedan od najvećih maurskih vojnih muzeja u Španjolskoj. Bila je sastavni dio odbrambenog zida arapske Malage sa 30 kula i 20 vrata među kojima su *Puerta de Bóveda* ili *Puerta de las Columnas* i povezana sa zidinama grada, koji su sada nestali.

U blizini ulaza u tvrđavu Alcazaba mogu se vidjeti ostaci rimskog teatra iz II. vijeka. Od 1931. godine tvrđava je postala kulturno-nacionalni spomenik.<sup>17</sup>

6. **Torre de la Calahorra** je srednjovjekovna kula u Španjolskoj, koja je sada muzej. Smještena je u Andaluziji u prelijepom povijesnom gradu Cordobi, pored rijeke Guadalquivir, na kraju tzv. "Rimskog mosta".



*Slika 19. Torre de la Calahorra*

---

<sup>17</sup> Wikipedia – Alcazaba [URL: <http://sr.wikipedia.org/sr-alcazaba>] 26.03.2011.

Torre de la Calahorra je prvobitno bila mavarski toranj. Njezin današnji oblik datira iz XIV vijeka, kada je potpuno obnovljena. U prošlosti, kula je bila dio fortifikacijskog sistema grada Cordobe.

Torre de la Calahorra danas služi kao muzej sa tri etaže koja omogućuje audiovizualnom izložbom, na zanimljiv i zabavan način u jednom trenutku prikazati najpoznatiju istoriju grada Cordobe. Muzej je poznat i pod nazivom "Muzej triju kultura".

7. **Velika džamija u Cordobi** je rimo katolička katedrala, a prije toga je bila jedna od najvećih, i po arhitekturi zasigurno jedna od najljepših džamija u svijetu. Nalazi se u Andaluzijskoj provinciji Cordobi. Na lokaciji džamije se nalazila stara kršćanska, vizigotska crkva koja je izgrađena oko 600. godine. Prvi muslimanski Emir Abdurahman I. je kupio lokaciju stare crkve od tamošnje kršćanske zajednice i na tom mjestu započeo gradnju centralne džamije koja je ubrzo postala druga džamija po veličini u islamskom svijetu. Gradnja je počela 784. godine i prvobitno je nazvana "Aldžama" po supruzi Abdurahmana I.



*Slika 20. Velika džamija u Cordobi*

Džamija je prošla nekoliko velikih faza obnove: Abdurahman III. je izgradio novi minaret, dok je Al-Hakim II., 961. godine uvećao plan građevine i izgradio novi Mihrab. Zadnju veću nadogradnju je uradio El-Mansur 987. godine.

Bila je najveća od skoro 1000 džamija u gradu i tada druga po veličini džamija u svijetu. Sa halifinim dvorcem je bila povezana uzvišenim trotoarom, što je poslije postala tradicija za islamske vladare. Kordoba je bio grad, koji je bio pod stalnim invazijama raznih osvajača i to je ostavilo traga na arhitekturi grada. Zgrada je poznata po svojim višeslojnim lukovima sa preko 1000 stupova. Višeslojni lukovi (prikazano na slici) su

bili potpuno novo arhitektonsko dostignuće. Velika džamija je dostigla sadašnje dimenzije 987. godine, kada je kompletirano dvorište.

Godine 1236. Cordoba je osvojena od kralja Ferdinanda III. i tada je džamija pretvorena u kršćansku crkvu.

Najveća promjena je urađena gradnjom renesansne katedrale koja je izgrađena u sredini Velike džamije, gdje stoji do današnjih dana.

8. *Alcazar katoličkih kraljeva (Alcazar de mnogo Reyes Cristianos)* je dvorac u Španjolskoj koji je od 1994. godine na popisu UNESCO-ve Svjetske baštine. Smješten u Andaluziji, u prelijepom povijesnom gradu Cordobi.

Dvorac je dobio ime po arapskoj riječi koja znači dvorac ili palača. Služio je kao jedan od primarnih rezidencija Isabelle I. Castille i Aragona Ferdinanda II.



*Slika 21. Alcazar katoličkih kraljeva*

Dok dvorac prikazuje islamska obilježja, gotovo sve strukture sagrađene su za vrijeme kršćanske vladavine. Sagrađen je na ostacima palače Cordobskih emisara.

Alcazar je bio uključen u građanski rat, kada je za odbranu izgrađen Alcazarov toranj, danas poznat kao "Inkvizijska kula".

U Alcazaru je bio jedan od prvih stalnih sudova Španjolske inkvizicije<sup>18</sup> (1482.) i sjedište za borbu protiv posljednjeg preostalog maurskog kraljevstva na Iberijskom poluotoku. Zatim je služio kao garnizon za trupe Napoleona Bonaparte u 1810. godini. U 1821. godini, Alcazar je postao civilni zatvor, a zatim i vojni zatvor. Konačno, 1950.

---

<sup>18</sup> U Alcazaru se preko 300 godina održavao sud inkvizicije.

godine Španjolska vlada je Alcazar proglasila turističkom atrakcijom i nacionalnim spomenikom. Svake godine tu se održava festival flamenko.<sup>19</sup>

9. **Dolmen de Meng** je jedana od najvećih grobnih humki u Španjolskoj, koja datira iz brončanog doba. Smješten u pokrajini Malaga, u Andaluziji, na istočnom predgrađu Antikuere, na putu koji vodi iz Malage u Granadu.

Dolmen de Meng je iz razdoblja 2.500 godina prije Krista. Sastoji se od hodnika i pristupnih grobnica koje su dobro ukopane na dubini od 20 metara. U unutrašnjosti prostora su formirani ogromni kameni blokovi i ploče koji dosežu težine i do 200 tona. Za kamene blokove dogonjen je kamen iz rudnika. Na površini je zemljani pokrov, koji je izvan grobnice. Grobnica je nepravilno ovalnog oblika. Na ulazu se vide i piktogrami.<sup>20</sup>



*Slika 22. Dolmen de Meng*

Dolmen de Meng je zakonom zaštićen i od 1886. godine zaveden je kao nacionalni spomenik kulture.

10. **Dvorac Castellar (Castillo de Castellar)** je smješten u Andaluziji, u pokrajini Cadiz, u prirodnom parku Los Alcornocales na kraju sela *Castellar de la Frontera*. Izgrađen u XIII. vijeku na staroj arapskoj tvrđavi i bio je rezidencija grofova Castellar. Dvorac je nepravilnog oblika, što je posebno karakteristično za njegove kule i bio je poznat po svojim odbrambenim elementima. Iz dvorišta dvorca put vodi u unutrašnjost sela, gdje

---

<sup>19</sup> Flamenko - vrsta muzike s plesom, nastala u XV vijeku, a stvorili su je andaluzijski Cigani. Muškarci su obučeni u crno, a žene u nabrane haljine s mnoštvo volana, uz svirku na gitari udaraju petama i klepeću kastanjetama.

<sup>20</sup> <http://en.tixik.com/dolmen-de-menga-2369909.htm>

su u uskim ulicama kućice okrečene jakim bojama i ukrašene sa pregrštom šarenog cvijeća, što predstavlja snažan kontrast zidinama dvorca.



*Slika 23. Dvorac Castellar (Castillo de Castellar)*

Dvorac je od 1949. godine nacionalni kulturni spomenik u Španjolskoj. U 1993. je osvojio specijalnu nagradu od autonomne zajednice Andaluzije kao dio baštine ovog dijela Španjolske. Danas je u relativno dobrom stanju i u privatnom vlasništvu. Turistički kompleks *Castillo de Castellar de la Frontera* sastavljen je od jedanaest kuća unutar zidina Castellar Viejo, opremljen za pružanje smještaja za turiste. Pristup je slobodan svima i nudi prekrasan pogled na ljepote okolnih sela.<sup>21</sup>

**11. Zlatna kula (Torre del Oro)** je smještena u prekrasnom povijesnom gradu Sevilli.



*Slika 24. Zlatna kula (Torre del Oro)*

U raznim kvizovima širom Španjolske ova građevina nosi epitet "čudo Španjolske nacije". Izgrađena je u prvoj polovini XIII vijeka za vrijeme Almohadske dinastije kao

---

<sup>21</sup> <http://hr.tixik.com/top/muzej.1028/spanjolska-75/>

promatračnica i obrambena građevina na rijeci. Lanac je bio postavljen u vodi i pričvršćen za kulu, da bi se sprečio ulazak nepoželjnih plovila u luku. Kula je bila multifunkcionalna – bila je skladište za barut, kapela, zatvor i lučka kancelarija. Danas se u unutrašnjosti kule nalazi Pomorski muzej, u kome se mogu vidjeti razne gravure, pisma, modeli, instrumente i povijesni dokumenti. Muzej prikazuje pomorsku povijest Sevilje.

**12. Zamak Gibralfaro (Castillo Gibralfaro)** je srednjovjekovni dvorac u Španjolske. Smješten je u povijesnom gradu Malagi, na 130 metara visokom brijegu. Zajedno s tvrđavom Alcazaba dominira gradom.



*Slika 25. Zamak Gibralfaro (Castillo Gibralfaro)*

Ova veličanstvena građevina datira iz početka XIV vijeka, kada je Jusuf I iz Granade naredio da se ona sagradi na staroj feničanskoj lokaciji i faru (svetioniku).<sup>22</sup> Zamak je poznat po tome što je bio posljednja točka prilikom osvajanja Malage – 1487. godine, od strane katoličkog kraljevskog para. Poslje tromjesečne opsade, kastiljanska vojska je zauzela grad koji su branili 15.000 afričkih radnika i vojnika iz Malage koji su se sami predali izmoreni glađu. Sve što je ostalo u podnožju ovog istorijskog spomenika danas je samo serija utvrđenih kula koji se izdižu iznad guste šume borova i eukaliptusa.

**13. Židovska Cordoba (Cordoba Judería)** je stara židovska četvrt koja spada među najveće židovske četvrti u Španjolskoj. Smještena je u Andaluzijskom gradu Cordobi, i jedan je od najvećih turističkih atrakcija u gradu. Židovska četvrt se sastoji od fascinantnih mreža uskih i krivudavih ulica, sa bijelim kućama punim prekrasnog cvijeća. Osnovani su je židovi za vrijeme vladavine Rimljana i Vizigota. Poslije VIII. vijeka, u Cordobi dolazi do punog razvoja židovske kulture. Tu se ujedno nalazi i održava i jedina

---

<sup>22</sup> Otuda potiče i ime zamka: Gibralfaro zapravo znači "planina svjetlosti".

sinagoga u cijeloj Andaluziji, koja je izgrađena u XIV. vijeku. Sinagoga je spomen židovskih teologa, filozofa i liječnika najpoznatijem židovskom filozofu *Maimonidesu*, autoru *Mishneh Tore*.



Slika 26. Židovska Cordoba (*Cordoba Judería*)

Na sjeveru, gdje se završava židovska četvrt, pored Almodovarskih vrata (*Puerta de Almodovar*), nalazi se kip rimskog filozofa Seneke, koji je rođen u Cordobi. Židovska četvrt u Cordobi predstavlja pravo uživanje za ljubitelje umjetnosti i arhitekture, cvjetnih aleja i šetnje u miru i tišini.<sup>23</sup>

**14. Arena bikova u Rondu (*Toros de Ronda*)** jedna je od najstarijih arena za borbu bikova u Španjolska. Smještena u Andaluziji, u gradu Ronda.

Izgradnja Arene je započeta 1779. godine a završena je 1785. godine. Nakon samog otvaranja, Arena je postala naširoko poznata zahvaljujući toreadorskoj porodici *Romerovich*. Najveći toreador ove porodice, *Pedro Romero*, borio se uspješno u Areni s više od 5.000 bikova bez ozljeda.



Slika 27. Arena bikova u Rondu

---

<sup>23</sup> <http://www.sacred-destinations.com/spain/cordoba-juderia.htm>

Arena je okruglog oblika i ima promjer od 66 metara. Građena je na dvije etaže, koje imaju po pet redova za sjedanje, kao i mjesta za stajanje.

Arena u Rondu je danas muzej koji je posvećen borbi s bikovima. U areni je u više navrata snimljeno više poznatih video spotova (Madonna, Take A Bow), kao i nekoliko filmova i reality show-ova. Arena u Rondu je jedna od najpopularnijih destinacija u gradu.<sup>24</sup>

**15. Orlovski Akvadukt (*Aguila Aquaduct*)** je veličanstveni akvadukt u Španjolskoj. Smješten je u regiji Obala sunca (*Costa del Sol*), u neposrednoj blizini jedne od glavnih magistrala Španjolske N-340, koji dovodi u Nerju (provincija Malaga), prekrasno mjesto za odmor.



Slika 28. Orlo Akvadukt (*Aguila Aquaduct*)

Akvadukt potiče iz rimskog doba, a sagrađen je u XIX. vijeku. Njegova izgradnja je dovršena 1880. godine. Sagrađen je od cigle, pod nadzorom lokalnog arhitekta *Francisca Cantarera*. Most ima četiri etaže i ukupno 38 lukova. U prošlosti je služio za navodnjavanje velikih plantaža šećerne trske. Tvornica je sada zatvorena. Akvadukt još uvijek služi svojoj svrsi i i navodnjava svo zelenilo u gradu.<sup>25</sup>

## 5.2. Područja za prezentaciju kulturno-povijesnih spomenika

**1. Muzej Bonsai (*Museo del Bonsai*)** je muzej posvećen bonsajima. Smješten u regiji Obala sunca (*Costa del Sol*) u područje Marbella (provincija Malaga), u ulici posvećenoj

---

<sup>24</sup> <http://portaltaurino.com/malaga/ronda.htm>

<sup>25</sup> <http://en.tixik.com/aguila-aqueduct-2369009.htm>



ljekaru *Maíz Viñalsu*. Muzej ima više od 300 različitih vrsta bonsaia, koji se smatraju najboljom zbirkom u Europi. U Muzeju se može vidjeti preko 40 vrsta bonsaia iz svih krajeva svijeta. Muzej sadrži i jedinstvene zbirke drveće od kojih su neki stari i preko 300 godina. Smatra se da Muzej sadrži najbolju zbirku divljeg drveća na svijetu.<sup>26</sup>



*Slika 29. Muzej Bonsai (Museo del Bonsai)*

2. ***Picasso muzej*** je muzej posvećen svjetskom poznatom umjetniku Pablo Ruiz Picasso. Muzej je osnovalo Andaluzijsko Udruženje uz podršku umjetnikovih nasljednika, i predstavlja ostvarenje velikog sna ovog slikara. Ovu činjenicu je nedavno potvrdila i njegova unuka Kristin, i njegov unuk Bernar, glavni pokretači projekta, koji su objasnili da je za njih taj muzej rezultat "strasti koju su ljudi iz Malage imali prema Pikasovoj umjetnosti". Kao znak zahvalnosti tome sjećanju obožavalaca iz Malage, oboje su odlučili da poklone dio svoje kolekcije galeriji. Kristin i Bernar Picasso su izložili 204 umjetnička predmeta iz svoje privatne kolekcije, i dali na raspolaganje Muzeju Picasso. Prema riječima Karmen Himenez, direktorke Muzeja, ova djela "pokrivaju sve slikarske etape kojim je umjetnik prošao", uključujući i radove koje je stvorio u mladosti pa sve do onih koje je stvarao pred kraj života.<sup>27</sup>



*Slika 30. Picasso muzej*

---

<sup>26</sup> <http://hr.tixik.com/top/muzej.1028/spanjolska-75/>

<sup>27</sup> <http://hr.tixik.com/top/muzej.1028/spanjolska-75/>

### 5.3. Manifestacije zabavnog i sportskog karaktera

Prema klasifikaciji glavni tipovi događaja su:

1. Kulturne proslave
2. Umjetnost i zabava
3. Ekonomija i trgovina
4. Sportska natjecanja
5. Obrazovanje i nauka
6. Rekreacija

1) Od svih ovih navedenih događaja, u Andaluziji ubjedljivo najveću pažnju privlače kulturne proslave u koje spadaju festivali, karnevali, vjerske manifestacije i parade.

- **Flamenco** - je španjolski muzički žanr koji karakterizira snažan, ritmički ton i koji se često izvodi zajedno s jednako strastvenim stilom plesa uz snažno i graciozno izvođenje s često kompleksnim radom ruku i nogu. Nastao je krajem XIII. vijeka među ciganima u Andaluziji i u sebi sadrži cigansku umjetničku tradiciju i tradiciju Andaluzije. Svojom snagom pronalazi sljedbenike van Španjolske. To je živa umjetnost koja upija tendencije svake vrste ali ne gubi svoju posebnost. Jedan od najpoznatijih izvođača flamenka je gitarist Paco de Lucia.



Slika 31. Flamenco

- **Sveta nedjelja (Semana santa)** je religiozna proslava koja se održava u Sevilji, i traje tjedan dana, prije Uskrsa. Ova proslava je potpuno religioznog karaktera, podsjeća na život Isusa Krista od njegovog ulaska u Jeruzalem do Uskrsa. Grad je ukrašen narcisima, orhidejama i poljskim cvijećem, a čitava proslava, zbog živopisnosti, više podsjeća na karneval nego na ozbiljnu vjersku procesiju. Riječ je o katoličkoj tradiciji iz XVI. vijeka koja se prenosi s koljena na koljeno i njome se oživljava put stradanja, smrti i uskršenja

Isusa Krista. Tokom ove proslave predstavljaju se slike velike umjetničke vrijednosti na kojima je prikazano Kristovo mučenje. Ove slike se godinama čuvaju u crkvama. Turisti za tren mogu da pomisle da su zalutali u doba inkvizicije. Svi su odjeveni u raznobojne nošnje, u svakoj ulici može se čuti tapkanje. Lokalni ples je lako naučiti i teško mu je odoljeti.

- **Karnevali** se proslavljaju u svim dijelovima Španjolske, a jedan od najčuvenijih je u Andaluziji, u Cadizu. Uglavnom se organizuju u veljači a traju oko tri tjedna. Porijeklo karnevala datira još iz doba Rimskog carstva.
- **Hodočašće Virhen de la Viktorija** je manifestacija koja se održava u Malagi. To je hodočašće koje se organizira od zgrade Općine gdje gradonačelnik hodočasnicima predaje zastavu grada koju ovi nose prema hramu zaštitnice grada gdje se održava misa u njenu čast. Hodočasnici idu obučeni u tradicionalne nošnje u stilu flamenco.
- **Balet smrti** - Borbe sa bikovima počinju u Uskršnju nedjelju i završavaju se u listopadu. Korida ima tri stupnja (tercija). Tijekom prvog matador i pikadori na konjima izlaze u ring sa bikom. Zatim dolaze banderiljosi koji ubadaju prve štapove u bika i razdražuju ga za glavnu borbu. Na kraju se pojavljuje matador koji sa crvenim plaštom (muleta) izvodi graciozne korake (pases) kojima izaziva bika. Borba je završena kada matador samo jednim pokretom mačem (estokada) ubode bika u tačno određeno mesto u vratu. Kada se bik sruši na zemlju, matador mu siječe uši i poklanja dragoj osobi. Još veća čast je večerati bijele bubrega bika koji je stradao u koridi.



Slika 32. Korida

Borba sa bikovima je prava umjetnost u kojoj bik nimalo nije žrtva. Bikovi za borbu (*toro bravo*) se posebno uzgajaju, imaju pažljivo birano podrijetlo, jedu najbolju hranu i niko ih ne smije plašiti. Matador ima 80 kilograma, sjajni kostim, plašt i jedan mač, a bik 500 kilograma, dva oštra roga i prijeku narav!

- 2) Umjetnost i zabava podrazumijevaju koncerte, javna izvođenja, izložbe i ceremonije dodjele nagrada.
- 3) Stavka ekonomija i trgovina podrazumijevaju sajmove, berze, potrošačke sajmove, izlaganja, sastanke i konferencije, događaje publiciteta i događaje prikupljanja pomoći.
- 4) Povezanost i uzajamna uslovljenost sporta, sportske rekreacije i turizma predstavlja područje na koje se obraća sve više pažnje i kome se pridaje sve veći značaj. Osnovni nosioci razvoja sportske rekreacije u turizmu su: hotelsko-turističke rekreacije, banjsko-klimatski centri, planinsko-turistički centri i sportsko-rekreativni centri.

Sportsko-rekreativne aktivnosti u Andaluziji možemo podijeliti na:

- Aktivnosti na vodi (plivanje, jedrenje, ronjenje, veslanje, skijanje na vodi..),
- Aktivnosti na kopnu (tenis, golf, košarka, nogomet, kuglanje, bazeni, planinarenje, skijanje..),
- Dječije aktivnosti (stolni nogomet, rolanje, bicikli..).

Od nautike izdvajaju se: čarteri (iznajmljivanje brodova i jedrilica radi plovidbe, i kružna putovanja (organizovani paketi putovanja). Najvažnija krstarenja su "Blago Mediterana" i "Mediteranska fantazija" koja traju 5-7 dana i odvijaju se između Andaluzije, Italije i Francuske.

Sierra Nevada je Andaluzijski planinski lanac poznat po najvećoj nadmorskoj visini u Španjolskoj, kao i po tome da je to najjužnije mjesto u Europi gdje je zastupljeno skijanje, i uopće sportovi na snijegu.



*Slika 33. Sierra Nevada*

Sierra Nevada je fenomenalno mjesto za skijanje zimi kao i savršeno mjesto za jeep safari u ljetnim mjesecima. To je vjerovatno jedino mjesto na svijetu gdje se u jutarnjim časovima može uživati u snijegu, a u popodnevnom časovima uživati u kupanju u Sredozemnom moru, i to je ono što Sierru Nevadu čini tako poznatom i jednom od najboljih turističkih destinacija u Svijetu. Od sportova koji su popularni na ovoj planinskoj ljepotici, izdvajaju se jeep safari i biciklizam u ljetnim mjesecima, kao i skijanje, klizanje na ledu i snalaženje u prirodi u zimskim mjesecima.

Golf je sport koji je u Španjolskoj postao popularan i koji iz dana u dan postaje sve atraktivniji. Danas u Španjolskoj postoji 416 terena, a od autonomnih pokrajina, Andaluzija je ta koja ima najveći broj terena za golf (102).

Što se tiče najvažnije sporedne stvari na svijetu, nogometa, izdvaja se nogometni klub Sevilla. Stadion Seville *Ramon Sanchez Pishuan* (Estadio Ramón Sánchez Pizjuán) je osnovan 1958. godine i ima kapacitet od 45.500 mjesta. Samim tim što je bio domaćin finala Kupa europskih šampiona 1986. godine, polufinala Svjetskog prvenstva 1982. godine, kao i time da Španjolska reprezentacija igra jedan dio svojih utakmica na ovom stadionu, od svih kolektivnih sportova u Andaluziji ovaj stadion privlači najveći broj kako domaćih tako i stranih turista.



*Slika 34. Stadion Seville: Ramon Sanchez Pishuan*

Prema statističkim podacima, oko 5-7% (600.000 – 800.000) turista svake godine posjeti Andaluziju zbog sportskih aktivnosti, bilo da su u pitanju zimski ili ljetni sportovi. Od tog broja, 7% turista dolazi na "dan-dva" zbog npr. nogometne utakmice u Sevilli ili Prvenstva u golfu, a 93 % turista zadržava se duži period.

- 5) Pod stavkom obrazovanje i nauka podrazumijevaju se seminari, radionice i kongresi.
- 6) Rekreacija podrazumijeva igre i sport za zabavu.

#### 5.4. Etno-kulturno naslijeđe

Etno (*ethnos* - narod) se odnosi na narod, narodnost ili narodne običaje; može biti i skraćeni oblik od “etnološki” ili “etnografski”. Etno-kulturno naslijeđe podrazumijeva opis života, rada, običaja, kulture, karakteristike pojedinih naroda, plemena ili etničkih grupa. Etnički utjecaj oživljava zanatske vještine iz prošlosti i najudaljenijih mjesta. Postao je popularan zahvaljujući međunarodnoj trgovini.

Andaluzija je bogata drevnom kulturnom baštinom, koja je u poslednjih nekoliko desetljeća bila revalorizirana u oporavku identiteta, i ogleda se u njenom naslijeđu kao sila koja predstavlja stvaralačku djelatnost. Broj pravno zaštićenih kulturnih dobara premašuje 23.000. Spomenici historijskih, arheoloških i umjetničkih djela se širi u cijeloj regiji. Uz povijesno naslijeđe, Andaluzija ima široku mrežu kulturnih institucija.

Arhitektonsko naslijeđe čini jasnim različite kulture koje su objedinjene u regiji. Također, veliki broj ratova u svojoj povijesti učinili su da Andaluzija ima jedne od najvećih i najljepših dvoraca i utvrda u Europi.

Rim, i posebno Al-Andalus, renesansa i barok, karakteriziraju glavne spomenike. Grad Italica, blizu Seville, dom careva Trajana i Hadrijana, kao i Cordoba su najbolji primjer rimske, a Alkazar u Sevilji, Citadela u Malagi i palata Mandinat Al-Zahra su najbolji primjeri andaluzijske baštine. Džamija u Cordobi je najbolji primjer uzastopnih dopuna i izmjena između VIII i XI vijeka, i najbolje djelo “Andaluzijske arhitekture” koje se ogleda u šumi stupova i lukova na kojima počiva dvostruki krov. I kršćanska osvajanja ostavljaju svoj trag u arhitekturi na Andaluzijskom tlu. To su katedrale u Sevilli, Malagi i Granadi, a katedrala Giralda u Sevilli predstavlja jedinstvenu sintezu kršćanske baštine u arapskoj i andaluzijskoj umjetnosti. Također, u skladu kulturne fuzije, postoje brojne crkve i palate mavarskog stila koje povezuju heterogeni arapski doprinos, romaniku, gotiku i renesansu.

U oblasti vizualnih umjetnosti Andaluzija ima privilegovanu poziciju i ostavila je duboke korjene u baroku, što je rezultiralo izuzetnim performansama u slikarstvu i skulpturi. Andaluzijske umjetničke produkcije nisu samo ograničene u baroku i renesansi, već su sačuvana neka drevna djela velikih vrijednosti, kao što je Iberijska skulptura Bogorodice i slika Karambolovo blago.

Etno-kulturno naslijeđe Andaluzije najjače daje svoj izraz kroz živopisno bogastvo tradicije, kroz brojne svečane događaje i nošnju. Sve kulture na Andaluzijskom tlu su se prožimale kroz pjevanje i ples, kroz hodočašća i kuhinju, i svaka je ostavila svoj pečat, prožimajući se i dopunjujući neku drugu, raniju kulturu.

U proljeće, Uskrs odiše autetičnim barokom kroz ulice Andaluzijskih gradova, posebno Cordobe. Rimska kultura se ogleda u ljetnim mjesecima, kada se u prirodi i na trgovima obavljaju drevni obredi prekršćanske plodnosti. Gastronomija i zanati su najupečatljiviji primjeri arapske kulture i njenog uticaja na andaluzijskom tlu. Izrada tekstila, keramike, stolarije i dr. i danas su ekonomski motor Andaluzije, gdje je u velikom broju radionica zapošljeno oko 10.500 radnika.<sup>28</sup>

Tradicionalna andalužanska nošnja je predivno bogata. "Mala guena de lujo" je svečana nošnja koja se danas može vidjeti u Sevilli i Malagi prilikom festivala. Bijela bluza sa lijepom bijelom čipkom širokih rukava, a preko nje dugački šal. Suknja koja ima tri volana sa keceljom. Kosa je skupljena visoko u punđu, okićena cvijećem. Platnene cipele zavezane šarenim vrpcama.

Tradicionalna ljubaznost andalužanskog naroda i njihov način života su, bez sumnje, oduvijek privlačili turiste. Dolazak u Andaluziju omogućava turistima ne samo da uživa u prirodnim ljepotama i kulturnim dobrima koje ova regija nudi, već da sve to doživi kao zabavu i nazaboravno iskustvo.<sup>29</sup>

---

<sup>28</sup> <http://www.juntadeandalucia.es/andalucia.html>

<sup>29</sup> Vesna, Spasić. *Razvoj edukativnog turizma u Andaluziji*. Univerzitet Singidunum: Beograd, 2010. str. 47.

## 6. RECEPTIVNI TURISTIČKI KAPACITETI

### 6.1. Kulturni turizam u Andaluziji

Pojam kulturnog turizma sjedinjuje u sebi pojmove kulture, edukacije i turizma. Ovi pojmovi su vrlo blisko povezani i veoma se dobro upotpunjavaju. Jasno je da kultura i kulturna baština doprinose atraktivnosti određene turističke destinacije pa su prema tome i često preduvjet turističkog izbora.

WTO definira kulturni turizam kao "putovanje osoba iz kulturnih motiva: studijska putovanja, putovanja radi promatranja umjetničkih događaja, kulturne ture, putovanja na festivale i druge slične događaje, posjećivanje mjesta i spomenika u cilju proučavanja folklora ili umjetnosti".

Prema najdetaljnijoj studiji o kulturnom turizmu Andaluzije iz 2003. godine, koju je realizirala Uprava Andaluzije (Odsjek za Turizam i Sport)<sup>30</sup>, ova španjolska prijestolnica je iste godine primila 4,7 milijuna kulturnih turista što predstavlja 21,7% ukupnog broja turista. Ovo je duplo veći broj turista nego što je predvidjela WTO kada je u pitanju kulturni turizam na globalnom nivou (oko 10% turista na svijetu putuje sa osnovnim ciljem da zadovolji svoje kulturne potrebe) i slaže se sa postotkom kulturnih turista koje predviđa EU (oko 20,5%). Zbog toga, kulturni turizam treba biti prioritet, što potvrđuje i činjenica da je upoznavanje španjolske kulturne baštine bio glavni motiv svakog četvrtog turista u 2009. godini. Potražnja kulturnog turizma raste iz godine u godinu zbog pridavanja veće pažnje edukaciji, na svjetskom nivou.<sup>31</sup>

### 6.2. Sportsko-ugostiteljski centri Andaluzije

1. *Atlantera (Atlanterra)* privlači turiste lijepim plažama, azurno plavog mora i lijepih okolnih sela. Centar se nalazi u blizini *Bolonia* plaže, jednoj od najljepših u Španjolskoj. Ima fini zlatni pijesak i plavo more. Tu se nalazi i 30 m visoka dina, koja je proglašena spomenikom prirode. U blizini plaže se nalaze ruševine drevnog rimskog grada koji je bio otkriven 1917. godine. Atlantera je mjesto za ljubitelje sporta i opuštanja, i za sve ljubitelje aktivnog odmora. Plaže i mora je popularna *windsurfing* i *kitesurfing* entuzijasta. Oko 17 km od centra Atlantera nalazi jedan od najboljih golf terena u Europi

---

<sup>30</sup> Consejería de Turismo y Deporte, Junta de Andalucía

<sup>31</sup> Hrabovski-Tomić, E. *Selektivni oblici turizma*. Fakultet za uslužni biznis, Sremska Kamenica (2008), str.196.



- *Montenmedio Dehesa Golf Club Costa de la Luz*. Prednost Centra je blaga klima, zahvaljujući kojoj je moguće izvoditi većinu sportskih aktivnosti tokom cijele godine.



*Slika 35. Atlantera*

2. ***Balkon Europa*** je fenomenalno mjesto u Nerji, u blizini *Costa del Sol*. Smješten je na vrhu hridi nad morem, na mjestu bivšeg dvorca. Izgradnja je počela 1487. godine na ruševinama dvorca sagrađenog u IX vijeku. Već u XV vijeku privlačio je veliki broj posjetioca svojim prekrasnim pogledom na veliki dio Obale Sunca. Ljepotu ovog mjesta opisuju fotografije koje nemaju potrebe za komentar.



*Slika 36. Balkon Europa*

3. ***Planinski lanac*** je poznato skijalište u Andaluziji, gdje je održano Svjetsko prvenstvo u alpskom skijanju 1996. godine. Nalazi se u blizini grada Granade, Sierra Nevada, na nadmorskoj visini od 2100 - 3282 m. Planinski lanac Nev Skija podijeljen je na 5 ski područja: Laguna de las Yeguas, Borreguiles, Loma Dílar, Parador, i Rio. Na raspolaganju ima 103 trake u ukupnoj dužini od 95 km. Najduža od njih je 6 km. Pošiljke koje Planinski lanac Nev Skija Odsjek 2 gondole, 15 sjedežnice, 5 žičara i 8 transportera. Ukupni kapacitet žičara je oko 50 000 osoba na sat. Naravno, tu je sniježni

park, noćno skijanje, skijaške opreme, hrana, smještaj i parking. Puna sezona u Planinskom lanacu Nev Skija Odsjek traje od studenog do travnja.<sup>32</sup>

### 6.3. Turistička ponuda smještajnih kapaciteta

Smještajni kapaciteti u Andaluziji su podijeljeni u dvije grupe:

- Osnovni (hoteli, moteli, pansioni);
- Komplementarni (turistički apartmani, kampovi, iznajmljenje sobe, kuće).

Osnovni smještajni kapaciteti predstavljaju bazu inozemnog turizma Andaluzije. Oni su od 1965. – 1985. godine imali izuzetno povoljnu dinamiku razvoja. Početna stopa njihovog razvoja iznosila je 4.9%. U periodu od 1985. – 1995. godine osnovni smještajni kapaciteti su se u prosjeku godišnje povećavali za 3.4%.

Prema statističkim podacima Andaluzija je krajem 2006. godine raspolagala sa 628.84 tisuća ležaja, odnosno mjesta u svim smještajnim kapacitetima. Od spomenutog broja 303.1 tisuće se odnosilo na osnovne kapacitete (48,2%), a 325.74 tisuće na komplementarne (51,8%). Prema stupnju korištenja smještajnih kapaciteta, vidi se da se broj noćenja stranih turista u okviru osnovnih smještajnih kapaciteta povećavao. Može se zaključiti da je razvoj kapaciteta za smještaj u Andaluziji bio dinamičan i da se javio kao značajan faktor uspješnog razvoja inozemnog turizma.

Izdvajamo sljedeće smještajne kapacitete:

- **Hotel Melia Granada** - ovaj elegantni hotel je smješten u centru Granade i nudi klasični stil soba s terasom i pogledom na veličanstveni Andaluzijski grad. Kapacitet je 232 sobe. Udaljen je 15-ak minuta hoda od Alhambra i 15 minuta vožnje od zračne luke Sierra Nevada. Ski Resort je udaljen 30 km, dok Costa Tropical je 60 km.
- **Motel Parador de Ronda** - nudi spektakularne poglede Ronda u tjesnac i Puente Nuevo Bridge. Ovaj motel se nalazi u nekadašnjoj gradskoj skupštini. Slobodni Wi-Fi i sezonski bazen su značajni u ovom impresivnom hotelu. Privatni balkoni su dostupni u svakoj od soba i pružaju pogled na okolne planine. Svi imaju TV sa satelitskim i klima

---

<sup>32</sup> <http://www.google.ba/search?hl=sr&q=Planinski+lanac+Nev+Skija+Odsjek+&aq=f&aqi=&aql=&oq=>

uređaj tokom ljetnih mjeseci. Nalazi se 10-ak minuta hoda do starog grada Ronda i arene. Smještajni kapacitet je 78 soba.

- **Hotel Fernando III** - nalazi se u povijesnoj četvrti Sevilje, Santa Kruz. Hotel nudi besplatan bežični internet, krovnu terasu sa pogledom na grad i bazen, otvoren od lipnja do rujna. Prostrane sobe hotela Fernando su udobne i odišu atraktivnim, suvremenim dizajnom. Sve sobe imaju klima-uređaj i balkone sa kojih se pruža pogled na grad. U hotelskom restoranu služi se tipični tapas i španjolsko vino. Postoji i svakodnevni doručak na bazi švedskog stola. Hotel također ima restoran na posljednjem katu koji nudi spektakularan pogled na grad. Hotel Fernando III se nalazi nedaleko od Sevillske katedrale i Kule Hiralda. Vrtovi Alkazar udaljeni su samo dvije ulice, a u blizini je i Željeznička stanica u Sevilji. Smještajni kapacitet je 155 soba.
- **Hotel Campanile Málaga Airport** - se nalazi na dvije minute vožnje od međunarodnog aerodroma Malaga i na pet minuta od centra grada. Hotel Málaga Airport ima svijetle, moderne, klimatizirane sobe sa TV-om ravnog ekrana i radnim stolom. Djeca mlađa od 10 godina mogu boraviti besplatno kada koriste postojeće krevete. Restoran hotela Campanile Málaga Airport nudi kontinentalni doručak na bazi švedskog stola i tradicionalan engleski doručak. Za ručak i večeru možete probati sezonska jela. Izložbeni centar Malage, Picassov muzej i glavne gradske plaže su udaljeni oko dva km. Smještajni kapacitet je 114 soba.
- **Hotel La Posada De Cortegana** – se nalazi u Huelvi. Tip smještaja je planinski hotel sa kapacitetom od 100 soba. Vrsta odmora u ovom hotelu su agroturizam, kongres, relaksacija.
- **Hotel Spa Cadiz** – smješten je nasuprot plaže Viktorija. Nalazi se na oko 30 minuta (45 km) od zračne luke De la frontera. U blizini hotela je velik broj kafića i restorana. Smještajni kapacitet je 88 soba.

Andaluzija posjeduje razne vrste smještajnih kapaciteta, od onih luksuznih hotela, pa do hostela. Takođe, postoji i veliki broj smještajnih kapaciteta koji su izgrađeni od strane države, a zovu se alberges (albergues) i paradores (paradores). Ovakav smještaj pruža putnicima smještaj u tradicionalnom Andaluzijskom stilu i ovakva mjesta uglavnom privlače "nezavisne" putnike koji žele da upoznaju "pravu" Andaluziju.<sup>33</sup>

---

<sup>33</sup> Andaluzijski institut za statistiku

## 7. TURISTIČKI PROMET I MOGUĆNOST RAZVOJA

Glavne adute andaluzijskog turizma čine klima, kulturno naslijeđe, ljepota prirode, raznovrsnost ponude i dobar odnos kvaliteta-cijena. Godišnje više od 25 milijuna turista posjeti ovu destinaciju što je trostruko više nego njen broj stanovnika. Andaluzija je najposjećenija regija kada su u pitanju domaći turisti i nalazi se među tri najposjećenije destinacije Španjolske za strane turiste (uglavnom Nijemce, Britance i Francuze), iza Katalonije i Kanarskih otoka.

Uslužni sektor Andaluzije (turizam i trgovina) je od najvećeg značaja zbog činjenice da je 69,3% stanovništva zaposleno u ovom sektoru. Najveći broj noćenja stranih i domaćih turista ostvaruje se u kolovozu, sa 13,26% noćenja u cijeloj godini, dok se u prosincu ostvaruje 5,36%.

U sljedećoj tablici prikazan je broj turista koji su posjetili Andaluziju u drugom i trećem tromjesečju 2009. godine.

Tablica 4: Broj turista u Andaluziji u 2009. godini

	2 <sup>o</sup> tromjesječe	3 <sup>o</sup> tromjesječe
<b>Broj turista</b>	6.069.128	8.115.047
<b>Porijeklo (%)</b>		
<b>Andaluzija</b>	32,4	33,5
<b>Ostatak Španjolske</b>	28,4	30,7
<b>EU</b>	28,9	26,8
<b>Ostatak Svijeta</b>	10,3	9,0

Izvor: Institut za statistiku Andaluzije

Najveći broj turista koji posjećuju Andaluziju, biraju njenu provinciju Malagu kao krajnju destinaciju (37,5%). Slijede provincije Kadiz (18,2%), Almerija (10,2%), Granada (10%) i Huelva (9,2%). Sve navedene provincije izlaze na more što u velikoj mjeri utiče na njihovu popularnost kako kod domaćih tako i kod stranih turista.

Od ukupno osam Andaluzijskih provincija, pet izlazi na more pa je samim tim najčešći motiv putovanja u te provincije upravo odmor i slobodno vrijeme. Najveći broj turista koji putuju zbog posla, prisustva sajmovima ili kongresima odlučuje se za provincije Cadiz (6,0%), odnosno Seville (4,9%). Promatrajući Andaluziju u cjelini 90,7% turista navodi osnovni motiv putovanja odmor ili slobodno vrijeme, 5,7% posjetu rodbini ili prijateljima, 2,2% posao, i prisustvo sajmovima i kongresima.<sup>34</sup>

Tri glavna razloga za izbor Andaluzije kao destinacije su njena klima, plaže i kulturno-povijesni spomenici. Oko 80% turista je posjetilo Andaluziju zahvaljujući osobnom iskustvu ili preporuci prijatelja ili rodbine.

U financijskom smislu, zarada od turizma godišnje iznosi oko 12% bruto domaćeg proizvoda (BDP) Andaluzije. Najposjećenije destinacije su plaže, povijesni gradovi (Sevilla, Cordoba, Ubeda i Baesa), a posljednjih godina razvija se i seoski turizam zahvaljujući velikom prirodnom bogatstvu ove regije.

Turističku ponudu Andaluzije također upotpunjuje mogućnost bavljenja raznim sportovima: najveća koncentracija golf terena u Španjolskoj (ukupno 101), najjužnije skijalište u Europi (Sijera Nevada), i ukupno 42 marine su samo neke od prednosti ove regije.

Koliko je atraktivna Andaluzija ne samo za odmor već i za život govori činjenica da mnogi njeni posjetioci odlučuju da se presele na jug Španjolske. Na priobalnom dijelu Mediterana, na tzv. Obali Sunca (Costa del Sol), između 25 i 30% stanovnika su se naselili u posljednje vrijeme i taj postotak ima jasnu tendenciju rasta. Iako je, između 62 i 81 godine prošlog stoljeća skoro

---

<sup>34</sup> Balance del año turístico en Andalucía 2008, Consejería de Turismo, Comercio y Deporte

milijun i pol Andaluzana bilo primorano da napusti ovu pokrajinu u potrazi za poslom, osamdesetih godina dolazi do obrnute situacije, odnosno većina njih se vraća u Andaluziju, zajedno sa stanovnicima Sjeverne Afrike, Latinske Amerike i Istočne Europe koji sada Andaluziju vide kao zemlju mogućnosti.<sup>35</sup>

### **7.1. Svjetska ekonomska kriza i utjecaj na turizam u Andaluziji**

Prema statistici WTO-a broj internacionalnih dolazaka smanjio se za 4% u 2009. godini. Međutim, u posljednjem tromjesječju iste godine zabilježen je blagi porast internacionalnih dolazaka što daje razlog stručnjacima za optimistička predviđanja u narednom periodu.

Ukupan broj dolazaka na svim destinacijama 2009. godine je 880 milijuna, što je za 43 milijuna manje u odnosu na 2008. godinu. Dolasci turista u sezoni (tokom srpnja i kolovoza) je manji za 3%. Ukoliko se uzme u obzir ukupan pad broja turista u prvoj polovini godine od 8%, može se uočiti tendencija rasta broja turista što potvrđuju i eksperti iz WTO.

Tokom cijele 2009. godine industrija turizma se borila sa velikim brojem izazova počevši od svjetske ekonomske krize, povećanjem broja nezaposlenih, do pandemije gripa A H1N1. Rijetki su slučajevi u povijesti turizma da je ova industrija morala da se bori sa ovoliko različitih i ozbiljnih stvari istovremeno. Ali, negativna tendencija u drugoj polovini 2008. godine i prvoj polovini 2009. godine pokazuje znakove slabljenja.

Zarada od turizma je nešto manja nego broj dolazaka zbog tendencije za bližim i kraćim putovanjima. Prema podacima WTO radi se o 9-10% manjoj zaradi u prvoj polovini 2009. godine, odnosno na isti period prošle godine.

Jedna od destinacija koja se najviše uklapa u scenario WTO je Andaluzija, druga najposjećenija destinacija i druga po prihodima u Španjolskoj klasifikaciji. Između siječnja i svibnja prošle godine, broj turista se smanjio za oko 12% (oko 800.000), što je jedan od najvećih padova među Španjolskim destinacijama koje su primale najveći broj turista.<sup>36</sup>

---

<sup>35</sup> <http://www.juntadeandalucia.es/index.html>

<sup>36</sup> Instituto de estudios turísticos de España.

## 7.2. Predviđanja za naredno razdoblje

Prema predviđanjima WTO za 2011. godinu, broj internacionalnih dolazaka bi se trebao povećati između 3 i 4%. Azija će pokazati najveći skok, dok će Europi i Americi biti potrebno malo više vremena za oporavak. Predviđa se porast ekonomije na svjetskom nivou od +3,1%. Svjetska ekonomska kriza nije ostavila isti trag u svim zemljama kada je turizam u pitanju.

Neke destinacije, kao što su Turska i Egipat, zabilježile su porast broja turista u prošloj godini. Andaluziju je posjetilo 15% manje turista u odnosu na 2008. godinu. Cjeloukupan prihod od turizma je bio 17.000 milijardi eura, što je za 4% više u odnosu na 2008. godinu.<sup>37</sup>

Turistička politika Andaluzije je za 2011. godinu pripremila niz mjera i strategija za poboljšanje razvoja turizma. Prije svega se spominje turistička promocija, ali putem nove tehnologije. Zatim, ističe se značaj aktivnog turizma i ovaj turistički proizvod će se dodatno usavršavati i promovirati.

Novina je i projekt koji se tiče rijeke Guadalquivir i za ovaj projekt je izdvojeno 8.2 milijuna eura. Tako će u 2011. godini biti završen projekat Andaluzija Lab (*Virtualna Andaluzija*) koja će omogućavati turistima da na jednom mjestu mogu da rezerviraju hotel, kartu do određenog mjesta, mogu da kupe ulaznice za određene događaje. Za ovaj projekat biće izdvojeno 3.2 milijuna eura.

Važno je napomenuti i to da je do sada Andaluzija dobila 1.636 certifikata koji se tiču kvaliteta. Prema projektu koji planira provesti Vlada Andaluzije u naredne tri godine, glavni cilj jeste da se poveća broj turista van sezone i to za 20% i da se dnevni trošak turista poveća u prosjeku za 10%.

Iako ova destinacija je imala planirani ulog od oko 450 milijuna eura u razvoj turizma 2011. godine, Andaluzani će biti zadovoljni ako se ovaj iznos zadrži i sljedeće godine.

---

<sup>37</sup> Andaluzijski institut za statistiku

### **7.3. Promet u turizmu**

Kada je riječ o prometu, on je u Andaluziji vrlo razvijen i dodatno omogućava bolji razvoj turizma. Andaluzija ima razvijenu prometnu infrastrukturu, razgranatu mrežu autoputeva i puteva, te željezničkih pruga.

Što se tiče cestovnog prometa, Andaluzija ima mrežu puteva dugu oko 12.000 km, od čega su 962 km autoceste.

S obzirom da Andaluzija izlazi na Sredozemno more i Atlanski ocean, stoga je i pomorski promet dobro razvijen, a veliki izbor krstarenja upotpunjuje turističku ponudu Andaluzije. Najpoznatije pomorske luke su Cadiz i Malaga.

U Andaluziji postoji nekoliko avio prevoznika. Također, do Andaluzije se može doći i čarter letovima koji su uvijek, što se tiče cijena, najpovoljniji. Najpovoljniju mogućnost svakako nude *low cost* kompanije koje su već duže vrijeme prisutne u Andaluziji. Glavni aerodromi su u Sevilji i Malagi.

Vlakovi su vrlo zastupljeni i često korišćeni u Andaluziji, ali u dosta manjoj mjeri u odnosu na cestovni, pomorski i zračni promet.



## ZAKLJUČAK

Andaluzija ili u originalu Al Andalus (u prijevodu sa arapskog “ozeleniti na kraju ljeta”), je procvjetala u jedinstvenu oazu kulture, umjetnosti, nauke, filozofije a prije svega vjerske i društvene tolerancije nakon što je vladavinu Vizigota 711. godine zamijenila arapska dinastija Omejada.

Uz razne promjene granica i državnog uređenja - u početku Andaluzija je bila jedinstvena država i u jednom trenutku zauzimala Portugal, južnu Španjolsku, Balearske otoke, južnu Francusku i Siciliju, da bi se od XI vijeka raspala na više manjih kalifata - Al Andalus je trajao do 1492. godine i pada posljednjeg Granadskog kalifata pod vlast kršćanskih vladara, španjolskih katoličkih monarha Filipa od Aragona i Izabele od Kastilje.

Muslimani su sa sobom donijeli političke institucije i infrastrukturu: džamije, bolnice, učilišta i biblioteke - javne i privatne sa, za ostatak europe, davno izgubljenim djelima grčke klasične kulture. U IX vijeku biblioteka manastira Sent Gal bila je među najvećim u Europi sa 36 tomova knjiga dok je kordobska biblioteka imala 500.000 tomova.

Ono što je Al Andalus za sobom ostavio je nemjerljivo i za sva vremena: od razvoja poljoprivrede, nauke, medicine, astronomije, kartografije, navigacije i ljepota arhitekture, muzike, poezije, tkanja svile i obrade keramike i mermera. Velika je ostavština i u društvenim odnosima jer Andaluzija je tada bila jedino mjesto u Europi gdje su sljedbenici tri Avramove vjere – Islama, Kršćanstva i Judeizma živjeli zajedno u relativnom miru doprinoseći zajedničkoj kulturi i civilizaciji u tako dugom vremenskom periodu.

Na sreću, mnogo toga iz “zlatnog doba Al Andalusa preživjelo je do danas - prije svega u arhitekturi, umjetnosti i muzici. Uz to, obilan legat iz premuslimanske i postmuslimanske – kršćanske prošlosti i mnoštvo znamenitosti iz novije povijesti ovog kraja zajedno čine Andaluziju tako jedinstvenom turističkom destinacijom.

## CONCLUSION

Andalusia or in the original Al Andalus (in translation from Arabic "afforest at the end of summer"), literally blossomed into a unique oasis of culture, art, science, philosophy, and above all religious and social tolerance after the rule of the Visigoths 711. year th The Arab Dynasty replaced Omejada.

With a variety of changes of borders and state regulation - the beginning of Andalusia was a unique country and at one point occupied Portugal, southern Spain, the Balearic Islands, southern France and Sicily, to the eleventh century disintegrated into several smaller Caliphate - Al Andalus lasted until 1492. year and last fall Granadskog Caliphate under the rule of Christian rulers, the Spanish Catholic monarchs Philip of Aragon and Isabella of Castile.

Muslims have brought about political institutions and infrastructure: mosques, hospitals, universities and libraries - public and private with for the rest of Europe, long-lost works of classical Greek culture. In the ninth century the monastery library of St Gal was among the largest in Europe with 36 volumes of books while Cordobas library had 500,000 volumes.

What is Al Andalus left behind is immeasurable and for all time: the development of agriculture, science, medicine, astronomy, cartography, navigation and the beauty of architecture, music, poetry, silk and ceramics and marble. It is a great legacy in social relations because of Andalusia was then the only place in Europe where the followers of the three Abraham religions - Islam, Christianity and Judaisam lived together in relative peace, contributing to a common culture and civilization in such a long period of time.

Fortunately, much of the "golden age of Al Andalus survived until today - especially in architecture, art and music. In addition, an extensive legacy of premuslim and postmuslim - Christian past and a multitude of sights from the recent history of this region together form Andalusia as a unique tourist destination.

## **POPIS KARTA, TABLICA I SLIKA**

<b>1. Karta 1. Geografski položaj Andaluzije u Španjolskoj</b>	<b>(str. 6)</b>
<b>2. Karta 2. Turističko-geografski položaj Andaluzije</b>	<b>(str. 7)</b>
<b>3. Tablica 1. Vrijednost temperature zraka po mjesecima 2002 - 2006. god.</b>	<b>(str. 9)</b>
<b>4. Slika 3. Guadalquivir u Kordobi</b>	<b>(str. 10)</b>
<b>5. Slika 4. Guadiana</b>	<b>(str. 10)</b>
<b>6. Slika 5. Detalj Sredozemnog mora</b>	<b>(str. 11)</b>
<b>7. Slika 6. Costa de la Luz</b>	<b>(str. 11)</b>
<b>8. Slika 7. Pejzaž Andaluzije</b>	<b>(str. 13)</b>
<b>9. Slika 8. Detalj mediteranske vegetacije Andaluzije</b>	<b>(str. 13)</b>
<b>10. Slika 9. Flora i fauna Andaluzije – Zahara de los Atunes</b>	<b>(str. 14)</b>
<b>11. Slika 10. Andaluzijsko gorje</b>	<b>(str. 15)</b>
<b>12. Slika 11. Torsal de Antekera</b>	<b>(str. 16)</b>
<b>13. Slika 12. Pećina u Nerhi</b>	<b>(str. 16)</b>
<b>14. Slika 13. Nacionalni park Donjana</b>	<b>(str. 17)</b>
<b>15. Tablica 2. Rezervati biosphere Andaluzije</b>	<b>(str. 18)</b>
<b>16. Tablica 3. ZEPIM u Andaluziji</b>	<b>(str. 20)</b>
<b>17. Slika 14. Ubeda</b>	<b>(str. 21)</b>
<b>18. Slika 15. Royal Palace</b>	<b>(str. 22)</b>
<b>19. Slika 16. Puerta del Puente, Cordoba</b>	<b>(str. 22)</b>
<b>20. Slika 17. Alambra</b>	<b>(str. 23)</b>
<b>21. Slika 18. Alkazaba (Alcazaba)</b>	<b>(str. 24)</b>
<b>22. Slika 19. Torre de la Calahorra</b>	<b>(str. 24)</b>
<b>23. Slika 20. Velika džamija u Kordobi</b>	<b>(str. 25)</b>
<b>24. Slika 21. Alcazar katoličkih kraljeva</b>	<b>(str. 26)</b>
<b>25. Slika 22. Dolmen de Meng</b>	<b>(str. 27)</b>
<b>26. Slika 23. Dvorac Castellar (Castillo de Castellar)</b>	<b>(str. 28)</b>
<b>27. Slika 24. Zlatna kula (Torre del Oro)</b>	<b>(str. 28)</b>
<b>28. Slika 25. Zamak Gibralfaro (Castillo Gibralfaro)</b>	<b>(str. 29)</b>
<b>29. Slika 26. Židovska Cordoba (Cordoba Judería)</b>	<b>(str. 30)</b>
<b>30. Slika 27. Arena bikova u Rondu</b>	<b>(str. 30)</b>
<b>31. Slika 28. Orao Akvadukt (Aguila Aquaduct)</b>	<b>(str. 31)</b>
<b>32. Slika 29. Muzej Bonsai (Museo del Bonsai)</b>	<b>(str. 32)</b>

<b>33.</b> Slika 30. Picasso muzej	(str. 32)
<b>34.</b> Slika 31. Flamenko	(str. 33)
<b>35.</b> Slika 32. Korida	(str. 34)
<b>36.</b> Slika 33. Sierra Nevada	(str. 36)
<b>37.</b> Slika 34. Stadion Seville: Ramon Sanchez Pishuan	(str. 36)
<b>38.</b> Slika 35. Atlantera	(str. 40)
<b>39.</b> Slika 36. Balkon Europa	(str. 40)
<b>40.</b> Tablica 4: Broj turista u Andaluziji u 2009. Godini	(str. 43)

## LITERATURA

1. Honey, M. *Ecotourism and Sustainable Development: Who owns Paradise?* Island Press, Washington, D.C., 1999.
2. Hrabovski-Tomić, Eva. *Selektivni oblici turizma*. Fakultet za uslužni biznis: Sremska Kamenica, 2008.
3. Vesna, Spasić. *Razvoj edukativnog turizma u Andaluziji*. Univerzitet Singidunum: Beograd, 2010.
4. Vuk Tvrtko, Opačić. *Turistička geografija*. Prirodoslovo-matematički fakultet, geografski odjsek: Zagreb, 2008.
5. Balance del año turístico en Andalucía 2008, Consejería de Turismo, Comercio y Deporte.
6. Instituto de estudios turísticos de España.
7. Consejería de Turismo y Deporte, Junta de Andalucía.
8. Catálogo General del Patrimonio Histórico Andaluz.
9. La Red de Espacios Naturales Protegidos de Andalucía- RENPA.
10. Consejo Internacional de Coordinación (CIC).

## IZVORI

11. Wikipedia – Andaluzija [URL: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Andaluzija>]
12. Wikipedia – Alcazaba [URL: <http://sr.wikipedia.org/sr-alcazaba>]
13. <http://www.juntadeandalucia.es/index.html>
14. <http://hr.tixik.com/top/muzej.1028/spanjolska-75/>
15. <http://www.sacred-destinations.com/spain/cordoba-juderia.htm>
16. <http://en.tixik.com/aguila-aqueduct-2369009.htm>
17. <http://www.ecoturismoenandalucia.org/>
18. <http://whc.unesco.org/en/list>
19. <http://en.tixik.com/dolmen-de-menga-2369909.htm>
20. <http://portaltaurino.com/malaga/ronda.htm>
21. <http://www.google.ba/search?hl=sr&q=Planinski+lanac+Nev+Skija+Odsjek+&aq=f&aqi=&aql=&oq=>
22. <http://www.juntadeandalucia.es/andalucia.html>

